# FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT V. TRSTENJAK fremsat den 8. september 2011 [1]

## I — Indledning

1. Denne anmodning om præjudiciel afgørelse fra Okresní soud de Cheb (herefter »den forelæggende ret«) drejer sig om fortolkningen af Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område [2].

2. Den forelæggende ret ønsker i det væsentlige oplyst, om bestemmelserne i forordning nr. 44/2001 er til hinder for anvendelsen af en national regel, hvorefter der ved indledningen af et søgsmål mod en sagsøgt, hvis adresse er ukendt, kan beskikkes en procesværge, som repræsenterer sagsøgte i forbindelse med søgsmålet. Den foreliggende sag har fra et indholdsmæssigt synspunkt en forbindelse med sag C-292/10, G. [3], i hvilken der blev stillet delvist analoge spørgsmål.

3. I denne sammenhæng spørger den forelæggende ret endvidere, om den i henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001 er kompetent, når en sådan procesværge afgiver indlæg om sagen uden at fremsætte nogen indsigelse om den forelæggende rets inkompetence (herefter »fremmøde uden indsigelse«).

4. Den forelæggende ret ønsker desuden oplyst, om en værnetingsaftale om en bestemt rets stedlige kompetence stiltiende kan medføre en udvidelse af international kompetence som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001, og hvordan den omstændighed, at værnetingsaftalen om stedlig kompetence ikke kan gøres gældende, fordi den må anses for urimelig i henhold til artikel 3, stk. 1, og artikel 6 i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler [4], kan have indvirkning på den internationale værnetingsaftales effektive virke.

1 — Originalsprog: tysk. Processprog: tjekkisk.
2 — EFT 2001 L 12, s. 1.
3 — EUT C 346, s. 23.
4 — EFT L 95, s. 29.

**II — Relevante retsforskrifter**

A — *EU-retten* [5]

1. Chartret om grundlæggende rettigheder

5. Artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«) regulerer retten til effektive retsmidler og til en upartisk domstol. Artikel 47, stk. 1 og 2, bestemmer:

»Enhver, hvis rettigheder og friheder som sikret af EU-retten er blevet krænket, skal have adgang til effektive retsmidler for en domstol under overholdelse af de betingelser, der er fastsat i denne artikel.

Enhver har ret til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, der forudgående er oprettet ved lov. Enhver skal have mulighed for at blive rådgivet, forsvaret og repræsenteret.«

2. Forordning nr. 44/2001

6. Forordning nr. 44/2001 indeholder bestemmelser om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område [6]. 2., 3., 11. og 13. betragtning til forordningen har følgende ordlyd:

»(2) Visse forskelle mellem de nationale regler for retternes kompetence og for anerkendelse af retsafgørelser virker hæmmende for det indre markeds funktion. Det er tvingende nødvendigt at vedtage bestemmelser, der kan gøre reglerne for retternes kompetence på det civil- og handelsretlige område ensartede og forenkle formaliteterne med henblik på en hurtig og enkel anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser truffet i medlemsstater, der er bundet af denne forordning.

(3) Dette område falder ind under samarbejdet om civilretlige spørgsmål efter traktatens artikel 65.

[…]

(11) Kompetencereglerne bør frembyde en høj grad af forudsigelighed og være baseret på sagsøgtes bopæl som det principielle kriterium, og dette kompetencekriterium bør altid kunne gøres gældende,

5 — I overensstemmelse med de i EU-traktaten og TEUF anvendte betegnelser anvendes begrebet »EU-ret« som fællesbegreb for fællesskabsretten og unionsretten. For så vidt som det i det følgende kommer an på enkelte primærretlige bestemmelser, anføres de bestemmelser, som finder tidsmæssig anvendelse.

6 — I det følgende nævner jeg de bestemmelser i forordning nr. 44/2001, der fandt anvendelse på tidspunktet for de faktiske omstændigheder.

undtagen i enkelte velafgrænsede tilfælde, hvor det på grund af sagens genstand eller af hensyn til parternes aftalefrihed er berettiget at lægge et andet tilknytningsmoment til grund. For at gøre de fælles regler mere gennemsigtige og undgå kompetencekonflikter bør juridiske personers bopæl defineres selvstændigt.

[…]

(13) For forsikringsaftaler, forbrugeraftaler og arbejdsaftaler er det ønskeligt at beskytte den svage part ved hjælp af kompetenceregler, der er gunstigere for denne parts interesser end de almindelige kompetenceregler.«

7. Forordningens kapitel II indeholder kompetenceregler. Dette kapitels første afdeling indeholder almindelige bestemmelser. Forordningens artikel 2, 3 og 4, som er indeholdt i denne afdeling, bestemmer:

»*Artikel 2*

1. Med forbehold af bestemmelserne i denne forordning skal personer, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset deres nationalitet, sagsøges ved retterne i denne medlemsstat.

2. Personer, som ikke er statsborgere i den medlemsstat, på hvis område de har bopæl, er undergivet de kompetenceregler, der gælder for landets egne statsborgere.

*Artikel 3*

1. Personer, der har bopæl på en medlemsstats område, kan kun sagsøges ved retterne i en anden medlemsstat i medfør af de regler, der er fastsat i afdeling 2-7.

2. I særdeleshed kan de nationale kompetenceregler, der er angivet i bilag I, ikke gøres gældende imod dem.

*Artikel 4*

1. Har en sagsøgt ikke bopæl på en medlemsstats område, afgøres retternes kompetence i hver enkelt medlemsstat efter medlemsstatens egen lovgivning, jf. dog artikel 22 og 23.

2. Over for en person, der ikke har bopæl på en medlemsstats område, kan enhver, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset sin nationalitet, i lighed med medlemsstatens egne statsborgere påberåbe sig de kompetenceregler, som gælder dér, herunder navnlig de regler, der er angivet i bilag I.«

8. Afdeling 4 regulerer kompetencen i sager om forbrugeraftaler. Den indeholder artikel 15-17. Artikel 15 bestemmer:

»1. I sager om aftaler indgået af en person (forbrugeren) med henblik på brug, der må anses at ligge uden for hans erhvervsmæssige virksomhed, afgøres kompetencen efter denne afdeling, jf. dog artikel 4 og artikel 5, nr. 5):

[…]

b) når sagen vedrører lån, der skal tilbagebetales i rater, eller andre kreditdispositioner, som er bestemt til finansiering af køb af sådanne genstande

c) i alle andre tilfælde, når aftalen er indgået med en person, der udøver erhvervsmæssig virksomhed i den medlemsstat, på hvis område forbrugeren har bopæl, eller på en hvilken som helst måde retter sådan virksomhed mod denne medlemsstat eller mod flere stater inklusive denne medlemsstat, og aftalen er omfattet af den pågældende virksomhed.«

Forordningens artikel 16, stk. 2, bestemmer:

»Sager, som agtes rejst mod forbrugeren af forbrugerens medkontrahent, kan kun anlægges ved retterne i den medlemsstat, på hvis område forbrugeren har bopæl.«

Forordningens artikel 17, nr. 3), bestemmer:

»Denne afdeling kan kun fraviges ved en aftale om værneting:

[…]

3) der er indgået mellem en forbruger og hans medkontrahent, som på tidspunktet for forbrugeraftalens indgåelse havde deres bopæl eller sædvanlige opholdssted på samme medlemsstats område, og tillægger retterne i denne medlemsstat kompetence, medmindre en sådan aftale om værneting ikke er tilladt efter lovgivningen i den pågældende medlemsstat.«

9. Afdeling 7 i forordning nr. 44/2001 vedrører værneting og indeholder artikel 23 og 24.

10. Forordningens artikel 23, stk. 5, bestemmer:

»Aftaler om værneting samt tilsvarende bestemmelser i et dokument om oprettelse af en trust er ugyldige, såfremt de er i modstrid med artikel 13, 17 og 21 eller udelukker kompetencen for de retter, som i medfør af artikel 22 er enekompetente.«

11. Forordningens artikel 24 bestemmer:

»For så vidt en ret i en medlemsstat ikke allerede er kompetent i medfør af andre bestemmelser i denne forordning, bliver den kompetent, når sagsøgte giver møde for den. Denne regel finder ikke anvendelse, såfremt sagsøgte giver møde for at bestride rettens kompetence, eller såfremt en anden ret i medfør af artikel 22 er enekompetent.«

12. Forordningens artikel 26, stk. 1 og 2, bestemmer:

»1. Såfremt en person, der har bopæl på en medlemsstats område, sagsøges ved en ret i en anden medlemsstat, men ikke giver møde, erklærer den pågældende ret sig på embeds vegne inkompetent, hvis den ikke er kompetent efter reglerne i denne forordning.

2. Retten udsætter sagen, indtil det er fastslået, at sagsøgte har haft mulighed for at modtage det indledende processkrift i sagen eller et tilsvarende dokument i så god tid, at han har kunnet varetage sine interesser under sagen, eller at alle hertil fornødne foranstaltninger har været truffet.«

13. Forordningens kapitel V indeholder almindelige bestemmelser. Forordningens artikel 59, der er indeholdt i dette kapitel, bestemmer:

»1. Ved afgørelsen af, om en part har bopæl på den medlemsstats område, hvor sagen er anlagt, skal retten anvende denne stats interne lovgivning.

2. Har en part ikke bopæl på den medlemsstats område, hvor sagen er anlagt, skal retten ved afgørelsen af, om parten har bopæl på en anden medlemsstats område, anvende denne anden medlemsstats lovgivning.«

14. Forordningens kapitel VII regulerer dens forhold til andre retsinstrumenter. Artikel 67, som er indeholdt i dette kapitel, bestemmer:

»Denne forordning udelukker ikke anvendelsen af bestemmelser, som på særlige områder fastsætter regler for retternes kompetence samt for anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser, og som er indeholdt i fællesskabsretsakter eller i de harmoniserede nationale lovgivninger til gennemførelse af disse retsakter.«

3. Direktiv 93/13

15. Direktiv 93/13 omhandler urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler.

16. Artikel 3 bestemmer:

»1. Et kontraktvilkår, der ikke har været genstand for individuel forhandling, anses for urimeligt, hvis det til trods for kravene om god tro bevirker en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen til skade for forbrugeren.

[…]

3. Bilaget indeholder en vejledende og ikkeudtømmende liste over de kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige.«

17. Punkt q) i bilaget omhandler kontraktvilkår som omhandlet i direktivets artikel 3, stk. 1, som har til formål eller virkning at ophæve eller indskrænke forbrugerens adgang til at rejse søgsmål eller benytte andre retsmidler, navnlig ved at pålægge forbrugeren et krav om udelukkende at lade eventuelle tvister afgøres ved voldgift, der ikke er omfattet af retlige bestemmelser, ved uretmæssigt at begrænse de bevismuligheder, som forbrugeren har til rådighed, eller ved at pålægge denne en bevisbyrde, der ifølge gældende ret ligger hos en anden aftalepart.

18. Artikel 5, første og andet punktum, bestemmer:

»I de aftaler, hvor alle eller nogle af de vilkår, der tilbydes forbrugeren, er i skriftlig form, skal disse vilkår altid være udarbejdet på en klar og forståelig måde. Hvis der opstår tvivl om et kontaktvilkårs betydning, gælder den fortolkning, som er mest gunstig for forbrugeren.«

19. Direktivets artikel 6, stk. 1, bestemmer:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

B — *National ret*

20. § 173, stk. 1, i Občanský soudní řád (lov om civil retspleje, herefter »OSŘ«) bestemmer, at et betalingspålæg forkyndes for sagsøgte personligt.

21. I henhold til § 29, stk. 3, i OSŘ kan en part, hvis bopæl ikke er kendt, og for hvem det ikke har været muligt at forkynde sagen på en kendt adresse i udlandet, som er psykisk syg, som på grund af andre helbredsårsager ikke har mulighed for at deltage i sagen selv i en midlertidig periode, eller som ikke kan udtrykke sig på en forståelig måde, få udpeget en værge.

## III — De faktiske omstændigheder, retsforhandlingerne ved den nationale ret og de præjudicielle spørgsmål

### A — *Sagens faktiske omstændigheder*

22. Sagsøgeren i hovedsagen er en juridisk person i henhold til tjekkisk ret med hjemsted i Den Tjekkiske Republik. Sagsøgte i hovedsagen er tysk statsborger.

23. Sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen indgik den 19. august 2005 en aftale om et realkreditlån. Lånet skulle finansiere køb af fast ejendom. På tidspunktet for indgåelsen af aftalen havde sagsøgte i hovedsagen bopæl i Den Tjekkiske Republik.

24. I låneaftalens artikel 8, punkt 8, havde sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen aftalt, at i tilfælde af tvist skulle domstolen i den retskreds, hvor sagsøgeren i hovedsagens hjemsted befandt sig, som indført i handelsregistret på tidspunktet for indledningen af søgsmålet, være kompetent.

### B — *Retsforhandlingerne ved den nationale ret*

25. Den 16. september 2008 anlagde sagsøgeren i hovedsagen sag mod sagsøgte i hovedsagen ved den forelæggende ret med påstand om betaling af 4 383 584,60 CZK med tillæg af morarenter for manglende overholdelse af forpligtelserne i henhold til låneaftalen. Den 16. oktober 2008 pålagde den forelæggende ret sagsøgte at betale sagsøgeren det krævede beløb.

26. Den i artikel 173, stk. 1, i OSŘ fastsatte personlige forkyndelse af betalingspålægget for sagsøgte i hovedsagen har ikke været mulig. Sagsøgte boede ikke længere på den adresse, som sagsøgeren i hovedsagen havde angivet som sagsøgtes bopæl, nemlig Velká Hleďsebe (CZ), Žižkova 356. Folkeregisteret gengiver som sagsøgtes faste opholdssted adressen Mariánské Lázně (Marienbad), Třída Vítězství 30/30. Det fremgår imidlertid af oplysninger fra det tjekkiske politis udlændingeafdeling af 20. februar 2009, at sagsøgte

ikke længere boede på denne adresse. Det tjekkiske politi oplyste den 2. juni 2009, at sagsøgte, hver gang han kom til Den Tjekkiske Republik, alene boede i pensionater eller private lejligheder. Den Tjekkiske Republiks fængselsvæsen oplyste i en erklæring af 20. februar 2009, at sagsøgte frem til den 18. februar 2009 ikke havde været fængslet eller tilbageholdt på Den Tjekkiske Republiks område. Den forelæggende ret har ikke kunnet fastslå, hvorvidt sagsøgte har nogen slægtninge på Den Tjekkiske Republiks område, som ville kunne oplyse retten om sagsøgtes bopæl. Ifølge oplysninger fra den forelæggende ret kunne ingen af de ovennævnte steder anses for bopæl i henhold til national ret. Det følger heraf, at sagsøgte ikke har bopæl på Den Tjekkiske Republiks område.

27. Betalingspålægget blev ophævet den 8. september 2009 på grund af, at det ikke var muligt at forkynde det. For at kunne videreføre sagen beskikkede den forelæggende ret i henhold til artikel 29, stk. 3, i OSŘ den 3. juni 2009 advokat Josef Hayduk som procesværge for sagsøgte i hovedsagen som en person med ukendt adresse. I et processkrift af 26. oktober 2009 rejste procesværgen faktiske indsigelser vedrørende kravets accessoriske del.

C — *Præjudicielle spørgsmål*

28. I en anmodning om præjudiciel afgørelse, der indgik til Domstolens Justitskontor den 5. juli 2010, har den forelæggende ret forelagt følgende spørgsmål:

»1) Såfremt en af parterne i en retssag er statsborger i en anden stat end den, hvor den pågældende retssag finder sted, begrunder denne omstændighed da, at der foreligger et grænseoverskridende forhold som omhandlet i artikel 81 TEUF (tidligere artikel 65 EF), som er en af betingelserne for, at Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlig område (herefter »forordning nr. 44/2001«) finder anvendelse?

2) Udelukker forordning nr. 44/2001 anvendelsen af nationale bestemmelser, der gør det muligt at anlægge sag mod personer, hvis adresse er ukendt?

3) Såfremt spørgsmål 2 besvares benægtende, kan afgivelsen af indlæg fra en af retten beskikket procesværge for den sagsøgte i sagen da i sig selv anses for sagsøgtes accept af den stedlige rets kompetence som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001, selv når tvistens

genstand er et krav, der udspringer af en forbrugeraftale, og retterne i Den Tjekkiske Republik i henhold til denne forordnings artikel 16, stk. 2, ikke er kompetente til at træffe afgørelse i denne tvist?

4) Kan en værnetingsaftale om en bestemt rets stedlige kompetence anses for at begrunde den valgte rets internationale kompetence som omhandlet i artikel 17, [nr. 3)], i forordning nr. 44/2001, og hvis dette er tilfældet, gælder dette også i tilfælde af, at værnetingsaftalen om stedlig kompetence er ugyldig, fordi den strider mod artikel 6, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler?«

## IV — Retsforhandlingerne ved Domstolen

29. Der er indgivet skriftlige indlæg af sagsøgeren i hovedsagen, den tjekkiske, den danske, den franske, den ungarske og den nederlandske regering samt Europa-Kommissionen.

30. Der blev afholdt retsmøde den 25. maj 2011 med deltagelse af den tjekkiske og den danske regering og Kommissionen, hvorunder de supplerede deres skriftlige indlæg og besvarede spørgsmål.

## V — Procesdeltagernes væsentligste argumenter

### A — *Om det første præjudicielle spørgsmål*

31. Med sit første præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om konkurrencereglerne i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse. Retten går ud fra, at betingelsen for deres anvendelse er, at der foreligger en tilknytning til udlandet, men spørger imidlertid, om denne kan bestå i, at sagsøgte har statsborgerskab i en anden medlemsstat.

32. Efter sagsøgerens, den tjekkiske, den danske, den franske og den ungarske regerings samt Kommissionens opfattelse er betingelsen for anvendelsen af kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001, at der foreligger en tilknytning til udlandet i hvert enkelt tilfælde.

33. Sagsøgeren i hovedsagen, den tjekkiske og den franske regering samt Kommissionen mener, at for at der foreligger en tilknytning til udlandet, er det tilstrækkeligt, at sagen rejser spørgsmål om rettens internationale kompetence, hvilket kan være tilfældet, såfremt sagsøgte i hovedsagen har statsborgerskab i en anden medlemsstat. Kommissionen har desuden bemærket, at man i det foreliggende tilfælde ikke med sikkerhed ved, hvor sagsøgtes bopæl befinder sig.

34. Den ungarske, den danske og den nederlandske regering mener derimod, at den omstændighed, at en sagsøgt har statsborgerskab i en anden medlemsstat, ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at begrunde anvendeligheden af kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001. Statsborgerskab spiller nemlig ingen rolle i henhold til forordningens kompetenceregler.

B — *Om det andet præjudicielle spørgsmål*

35. Med det andet præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om bestemmelserne i forordning nr. 44/2001 er til hinder for anvendelsen af nationale bestemmelser som § 29, stk. 3, i OSŘ. Ifølge disse bestemmelser er gennemførelse af sager mod personer, hvis adresse er ukendt, muliggjort ved beskikkelsen af en procesværge for disse personer. Den forelæggende ret er i tvivl om foreneligheden af en sådan bestemmelse med navnlig forordningens artikel 2.

36. Alle de parter i sagen, som har afgivet indlæg, har gjort gældende, at den omhandlede nationale regel er forenelig med EU-retlige forskrifter. Den processuelle ret er nemlig ikke blevet fuldt harmoniseret med forordningen og er således stadig reguleret ved national ret. For så vidt som medlemsstaterne overholder kravene i forordning nr. 44/2001, henhører anvendelsen af sådanne nationale regler under deres skøn.

37. Hvad angår de regler i forordningen vedrørende den internationale kompetence, der skal tages hensyn til, har den tjekkiske og den danske regering gjort gældende, at kompetencen i princippet afgøres under hensyn til sagsøgtes bopæl. Den forelæggende ret bør derfor først undersøge, om sagsøgte har bopæl i Den Tjekkiske Republik eller i en anden medlemsstat, i hvilket tilfælde forordningens artikel 59 bestemmer, at den pågældende medlemsstats nationale ret finder anvendelse. Såfremt den forelæggende ret drager den konklusion, at en sagsøgt ikke har bopæl i en medlemsstat, bestemmes den internationale kompetence i henhold til artikel 4 i forordning nr. 44/2001 efter national ret. Den tjekkiske regering har foreslået en tilgang, hvorefter den nationale ret i et sådant tilfælde kan gå ud fra den fiktion, at sagsøgte har bopæl i en medlemsstat, men den anerkender imidlertid, at denne tilgang er en de lege ferenda løsning. Sagsøgeren har i denne forbindelse bemærket, at sagsøgte i hovedsagen, som ikke er forbruger som omhandlet i forordningen,

har sin bopæl i Den Tjekkiske Republik. På grund af den langsigtede aftale, der er indgået med sagsøgte i hovedsagen, har sagsøgeren kunnet antage, at sagsøgte ville opholde sig i en længere periode på Den Tjekkiske Republiks område.

38. Hvad angår sagsøgtes ret til forsvar har sagsøgeren i hovedsagen, den ungarske, den nederlandske, den franske og den danske regering anført, at ved anvendelsen af en sådan national regel skal der ligeledes tages hensyn til artikel 26, stk. 2, i forordning nr. 44/2001, hvori sagsøgtes ret til forsvar er udtrykt. Ifølge denne bestemmelse skal den nationale ret træffe alle fornødne foranstaltninger til, at sagsøgte kan varetage sine interesser i sagen. Hvis disse foranstaltninger træffes, er sagsøgtes ret til forsvar som omhandlet i chartrets artikel 47, stk. 2, tilstrækkeligt beskyttet. Forordningen kan imidlertid ikke fortolkes således, at det vil være umuligt for en sagsøger at forfølge en part, hvis adresse er ukendt. Der skal nemlig ligeledes tages hensyn til sagsøgerens ret til en effektiv retsbeskyttelse som omhandlet i chartrets artikel 47, stk. 1.

39. Sagsøgeren i hovedsagen og den franske regering har derimod gjort gældende, at beskikkelsen af en procesværge i henhold til § 29, stk. 3, i OSŘ ikke begrænser sagsøgtes ret til forsvar. Denne beskikkelse har derimod til formål at beskytte retten til forsvar. Den tjekkiske regering har gjort gældende, at i en sag, hvor kompetencen bestemmes efter national ret i overensstemmelse med forordningens artikel 4, finder forordning nr. 44/2001 under alle omstændigheder ikke anvendelse.

40. Endelig har den nederlandske og den ungarske regering gjort gældende, at en dom, som var blevet afsagt efter en national regel som § 29, stk. 3, i OSŘ, ikke kunne anerkendes og håndhæves i en anden medlemsstat i henhold til artikel 34, nr. 2), i forordning nr. 44/2001. Kommissionen har ligeledes gjort gældende, at forordningens artikel 34, nr. 2), kan finde anvendelse i visse tilfælde.

*C — Om det tredje præjudicielle spørgsmål*

41. Med sit tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om en beskikket procesværges fremmøde i henhold til § 29, stk. 3, i OSŘ, uden at han rejser indsigelse, medfører kompetence for den ret, ved hvilken sagen er indbragt, i henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001. Den forelæggende ret har i denne

forbindelse bemærket, at den låneaftale, der er indgået mellem sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen, er en aftale indgået med en forbruger som omhandlet i artikel 15, stk. 1, litra c), i forordning nr. 44/2001. I medfør af forordningens artikel 16, stk. 2, er retterne i den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl, følgelig kompetente.

42. Efter Kommissionens, den ungarske, den franske og den tjekkiske regerings opfattelse finder artikel 24 i forordning nr. 44/2001 anvendelse på forbrugersager.

43. Efter den tjekkiske, den nederlandske og den franske regerings og Kommissionens opfattelse er en procesværges fremmøde imidlertid ikke ensbetydende med fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001. Kommissionen har i denne forbindelse anført, at begrebet sagsøgtes fremmøde som omhandlet i forordningens artikel 24 bør fortolkes selvstændigt. Beskyttelsen af retten til forsvar kræver i en sag som den foreliggende ikke, at sagsøgte giver møde som omhandlet i forordningens artikel 24, uanset hvilken stilling en procesværge indtager i henhold til national ret.

44. Den ungarske regering og sagsøgeren i hovedsagen går derimod ud fra, at en procesværges fremmøde medfører den foreliggende rets kompetence i henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001. En procesværges beføjelser skal fastsættes efter national ret.

45. Efter den danske regerings opfattelse skal spørgsmålet, om en procesværges fremmøde begrunder rettens kompetence i henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001, bedømmes fra sag til sag.

D — *Om det fjerde præjudicielle spørgsmål*

46. Med sit fjerde præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret for det første oplyst, om en værnetingsaftale om en bestemt rets stedlige kompetence kan kvalificeres som en stiltiende aftale om international kompetence for retten i den pågældende medlemsstat som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001. Retten ønsker endvidere oplyst, om den manglende mulighed for at gøre værnetingsaftalen om stedlig kompetence gældende på grund af, at den må anses for urimelig som omhandlet i artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13, ligeledes kan have indvirkning på en stiltiende værnetingsaftale om international kompetence.

47. Den tjekkiske, den danske og den franske regering samt Kommissionen har gjort gældende, at en sådan aftale er en implicit værnetingsaftale som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001. Efter den ungarske regerings opfattelse skal der i denne forbindelse foretages følgende sondring: for så vidt som der foreligger en tilknytning til udlandet, kan en sådan klausul være en international værnetingsklausul som omhandlet i forordningens artikel 17, nr. 3). Hvis der ikke foreligger en tilknytning til udlandet, kan en sådan klausul kun anses for at være en international værnetingsklausul, hvis dette ikke strider mod parternes vilje.

48. Den franske regering og Kommissionen har endvidere gjort gældende, at den nationale ret ex officio skal undersøge, om klausulen er urimelig som omhandlet i artikel 6 i direktiv 93/13.

49. Sagsøgeren i hovedsagen mener, at en sådan klausul ikke bør anses for en urimelig klausul som omhandlet i artikel 6 i direktiv 93/13, fordi der for det første ikke foreligger en aftale indgået med en forbruger, og afstanden mellem sagsøgerens hjemsted i Prag og sagsøgtes bolig for det andet ikke er særlig stor.

50. Endelig er det den tjekkiske og den ungarske regerings opfattelse, at en sådan værnetingsaftale om international kompetence er gyldig, selv hvis værnetingsaftalen om stedlig kompetence er uden virkning i henhold til artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13. Artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 skal således anses for en lex specialis til artikel 3, stk. 1, og artikel 6 i direktiv 93/13. Den danske og den franske regering og Kommissionen har derimod gjort gældende, at en ugyldig klausul som omhandlet i artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 heller ikke kan udgøre en gyldig værnetingsaftale om international kompetence som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001.

## VI — Retlig vurdering

51. Hovedsagen er kendetegnet ved, at sagsøgeren ved den foreliggende ret har anlagt søgsmål mod en sagsøgt, hvis adresse er ukendt. I henhold til § 29, stk. 3, i OSŘ kan den foreliggende ret i et sådant tilfælde beskikke en procesværge for sagsøgte. Retten er imidlertid i tvivl om, hvorvidt det er foreneligt med EU-retlige krav, navnlig med forordning nr. 44/2001, at den videreføre søgsmålet mod sagsøgte under sådanne omstændigheder.

52. Eftersom de af den forelæggende ret forelagte fire præjudicielle spørgsmål er tæt forbundne, undersøger jeg dem samlet. Først skal det undersøges, om anvendelsen af en regel som § 29, stk. 3, i OSŘ i princippet er forenelig med forordning nr. 44/2001 (A). Dette spørgsmål må besvares bekræftende. En national ret skal imidlertid ved anvendelse af en sådan regel sikre, at kravene i EU-retten overholdes, navnlig dem, der følger af forordningen. Hertil hører først og fremmest de i forordningen fastsatte kompetenceregler (B) og dernæst mindstekravene vedrørende sagsøgtes ret til forsvar (C).

A — *Princípiel forenelighed af en bestemmelse som § 29, stk. 3, i OSŘ med EU-retten*

53. Som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen giver beskikkelsen af en procesværge i henhold til § 29, stk. 3, i OSŘ mulighed for at videreføre en sag mod sagsøgte i hovedsagen, selv om dennes adresse er ukendt, og søgsmålet ikke er blevet forkyndt for ham.

54. Reglerne i forordning nr. 44/2001 er i princippet ikke til hinder for anvendelsen af en sådan national regel. Forordning nr. 44/2001 har nemlig ikke til formål at gøre de processuelle regler i medlemsstaterne ensartede, men at give regler for fordelingen af retternes kompetence til påkendelse af borgerlige sager, herunder handelssager, i forholdet mellem de kontraherende stater og at lette fuldbyrdelse af retsafgørelser [7]. Herved har medlemsstaterne principielt skønsbeføjelse til at vedtage en processuel regel som § 29, stk. 3, i OSŘ, hvorefter en procesværge kan beskikkes for en sagsøgt, hvis adresse er ukendt, og således gøre det muligt at videreføre sagen mod ham [8].

55. Den nationale ret skal imidlertid, når den anvender national ret, sikre sig EU-rettens fulde virkning. I en sag som den foreliggende skal den navnlig tage hensyn til kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001 og sikre beskyttelsen af sagsøgtes ret til forsvar [9].

7 — Dom af 5.2.2004, sag C-18/02, DFDS Torline, Sml. I, s. 1417, præmis 23. Med hensyn til Bruxelleskonventionen se dom af 15.5.1990, sag C-365/88, Hagen, Sml. I, s. 1845, præmis 17, og af 7.3.1995, sag C-68/93, Shevill m.fl., Sml. I, s. 415, præmis 35.

8 — Jf. dom af 11.6.1985, sag 49/84, Debaecker og Plouvier, s. 1779, præmis 10 ff., hvori Domstolen anerkendte, at sådanne regler fandtes, og at den ikke anså dem for principielt at være uforenelige med Bruxelleskonventionens system.

9 — Jf. Hagen-dommen, nævnt ovenfor i fodnote 7, præmis 20, og dommen i sagen Shevill m.fl., nævnt ovenfor i fodnote 7, præmis 36.

B — *Hensyntagen til kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001*

56. Beskikkelsen af en procesværge for sagsøgte i hovedsagen fritager ikke den forelæggende ret for forpligtelsen til at overholde kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001. Disse regler finder anvendelse i en sag som den foreliggende (1). Den forelæggende ret skal følgelig undersøge, om den er kompetent i henhold til disse regler (2).

1. Om anvendeligheden af kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001

57. Som det fremgår af det første præjudicielle spørgsmål, ønsker den forelæggende ret oplyst, om de i forordning nr. 44/2001 fastsatte kompetenceregler finder anvendelse i en sag som den foreliggende.

58. Dette spørgsmål må besvares bekræftende.

59. Ifølge Domstolens retspraksis [10], som ganske vist omhandler kompetencereglerne i Bruxelleskonventionen, men kan overføres på forordning nr. 44/2001 [11], forudsætter anvendelsen af disse regler en tilknytning til udlandet [12]. For at der foreligger en sådan tilknytning til udlandet, er det tilstrækkeligt, at en ret i en medlemsstat rejser spørgsmål om sin internationale kompetence [13].

60. En sag som den foreliggende rejser sådanne spørgsmål.

61. Sådanne spørgsmål kan ikke alene opstå, når andre stater er impliceret på grund af parternes bopæl, tvistens genstand eller stedet for de faktiske omstændigheder i tvisten. Det forhold, at sagsøgte i hovedsagen er statsborger i en anden medlemsstat [14], og at den forelæggende ret ikke kender hans adresse, kan ligeledes rejse sådanne spørgsmål om en rets internationale kompetence.

62. Endvidere taler formålet med artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001, som der skal tages hensyn til i en sag som den foreliggende, for anvendelsen af forordningens kompetenceregler i en sag som den foreliggende.

10 — Dom af 1.3.2005, sag C-281/02, Owusu, Sml. I, s. 1383, præmis 25 ff.

11 — Om denne retspraksis principielt kan overføres, se dom af 16.7.2009, sag C-189/08, Zuid-Chemie, Sml. I, s. 6917, præmis 18, og af 14.5.2009, sag C-180/06, Ilsinger, Sml. I, s. 3961, præmis 41.

12 — Owusu-dommen, nævnt ovenfor i fodnote 10, præmis 25.

13 — Ibidem, præmis 26.

14 — Jeg mener, at betragtningerne på s. 8 i Jenard-rapporten (EFT 1979 C 59, s. 1), hvorefter der foreligger tilknytning til udlandet som omhandlet i Bruxelles I-konventionen, når sagsøgte er udlænding, ligeledes skal forstås på denne måde.

Ifølge disse regler kan en sag mod en forbruger principielt kun anlægges ved retterne i den medlemsstat, på hvis område forbrugeren har bopæl. Skulle disse bestemmelser ikke blive anvendt i en sag som den foreliggende, i hvilken den nationale ret alene har fastslået, at sagsøgte ikke havde bopæl på dens medlemsstats område, vil der være en risiko for, at der anlægges sag mod en sagsøgt ved en ret i den pågældende medlemsstat, selv om han eventuelt har bopæl i en anden medlemsstat. Dette ville være i strid med beskyttelsesformålet i forordningens artikel 16, stk. 2.

63. Mod anvendeligheden af kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001 i en sag som den foreliggende har den ungarske regering for det første gjort gældende, at i henhold til forordningens artikel 2, stk. 2, skal de samme regler anvendes på udlændinge og landets egne statsborgere, der har bopæl i samme medlemsstat. Den nederlandske regering har for det andet gjort gældende, at de regler vedrørende international kompetence, der er fastsat i forordningen, principielt er knyttet til bopælen, men derimod ikke tager hensyn til statsborgerskabet.

64. Disse indvendinger er ikke overbevisende.

65. Der skal nemlig sondres mellem, dels på hvilke betingelser kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse, dels efter hvilke kriterier den internationale kompetence reguleres i henhold til disse regler. De bestemmelser, der er gjort gældende af de ovennævnte regeringer, indeholder de kriterier, der regulerer den internationale kompetence, *for så vidt som* forordningens kompetenceregler finder anvendelse. Man kan derimod ikke af disse kriterier udlede, hvornår forordningens kompetenceregler finder anvendelse.

66. Som foreløbig konklusion må det derfor fastslås, at kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse i en sag som den foreliggende og skal overholdes af den forelæggende ret.

2. Om den forelæggende rets kompetence

67. Den forelæggende ret skal derfor undersøge, om den er kompetent i henhold til reglerne i forordning nr. 44/2001.

68. Som det fremgår af det tredje præjudicielle spørgsmål, ønsker den i denne forbindelse for det første oplyst, om fremmødet af en procesværge, som er beskikket uden sagsøgtes samtykke og vidende, og uden at procesværgen rejser indsigelse, kan begrunde rettens kompetence i henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001 (a). Endvidere ønsker

den med sit fjerde spørgsmål oplyst, om den kan være kompetent på grundlag af en værnetingsaftale om international kompetence i henhold til forordningens artikel 17, nr. 3), (b).

69. Såfremt den forelæggende ret ikke kan begrunde sin kompetence på en af de nævnte bestemmelser, skal den tage hensyn til kompetencereglen i artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001. Efter denne bestemmelse kan sager, som agtes rejst mod forbrugeren af forbrugerens medkontrahent, kun anlægges ved retterne i den medlemsstat, hvor forbrugeren har bopæl (c). Finder denne bestemmelse heller ikke anvendelse, er jeg af den opfattelse, at det er forordningens artikel 4, der finder anvendelse, hvorefter international kompetence reguleres af den forelæggende rets nationale ret (d).

a) Om fremmøde for retten uden indsigelse i henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001

70. I henhold til artikel 24 i forordning nr. 44/2001 er en ret kompetent, når sagsøgte giver møde for den. Denne regel finder ikke anvendelse, såfremt sagsøgte giver møde for at bestride rettens kompetence, eller såfremt en anden ret i medfør af artikel 22 er enekompetent.

71. Den forelæggende ret ønsker oplyst, om denne bestemmelse ligeledes finder anvendelse i en forbrugeraftale. Dette må besvares bekræftende (i). Der opstår imidlertid desuden det spørgsmål, om fremmøde af en procesværge, der er beskikket uden sagsøgtes samtykke og vidende, kan udgøre sagsøgtes fremmøde som omhandlet i denne bestemmelse (ii).

i) Anvendelighed på forbrugeraftaler

72. For det første skal det bemærkes, at artikel 24 i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse på forbrugeraftaler som omhandlet i kapitel II, afdeling 4.

73. I »Bilas«-dommen fastslog Domstolen, at forordningens artikel 24 finder anvendelse i forsikringssager som omhandlet i kapitel II, afdeling 3 [15]. Denne retspraksis kan overføres på forbrugeraftaler som omhandlet i kapitel II, afdeling 4. Som Domstolen understregede i ovennævnte dom, finder forordningens artikel 24, første punktum, anvendelse på alle de tvister, hvor kompetencen for den ret, for hvilken sagen er indbragt, ikke følger af andre bestemmelser i forordningen. Denne

15 — Dom af 20.5.2010, sag C-111/09, ČPP Vienna Insurance Group, Sml. I, s. 4545, præmis 19-33.

bestemmelse finder således også anvendelse, når en sag er blevet indbragt for retten i strid med forordningen, og indebærer, at sagsøgtes fremmøde kan anses for en stiltiende accept af, at den ret, for hvilken sagen er indbragt, har kompetence, og dermed som en udvidelse af dennes kompetence [16]. Domstolen fastslog endvidere, at forordningens artikel 24, andet punktum, indeholder undtagelser til princippet om fremmøde uden indsigelse, men at disse undtagelser, der skal fortolkes indskrænkende, imidlertid kun finder anvendelse på de udtrykkeligt fastsatte tilfælde [17]. Der henvises imidlertid hverken til manglende overholdelse af reglerne i forsikringssager som omhandlet i forordningens kapitel II, afdeling 3, eller til manglende overholdelse af bestemmelserne vedrørende forbrugeraftaler som omhandlet i forordningens kapitel II, afdeling 4.

74. Artikel 24 i forordning nr. 44/2001 finder derfor ligeledes anvendelse på forbrugeraftaler som omhandlet i forordningens kapitel II, afdeling 4 [18].

16 — Ibidem, præmis 21.

17 — Ibidem, præmis 23-26.

18 — I samme retning R. Geimer i R. Geimer og R. Schütze, *Europäisches Zivilverfahrensrecht*, Beck, 2. udg., 2004, art. 24, nr. 36), og A. Staudinger i T. Rauscher, *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht*, Sellier, 2011, art. 24, nr. 11). For en oversigt over de forskellige opfattelser, med et flertal af samstemmende indstillinger jf. P. Mankowski: Besteht der Europäische Gerichtsstand der rügelosen Einlassung auch gegen von Schutzregimes besonders geschützte Personen?, *Recht der Internationalen Wirtschaft*, 2010, s. 667 ff., som imidlertid kritiserer den utilstrækkelige hensyntagen til beskyttelsen af forbrugeren som den svageste part.

ii) Om begrebet sagsøgtes fremmøde

75. Der opstår imidlertid det spørgsmål, om der i en sag som den foreliggende er tale om sagsøgtes fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001. Dette spørgsmål er ganske vist ikke blevet udtrykkeligt stillet af den forelæggende ret. Inden for rammerne af en præjudiciel sag kan Domstolen imidlertid give den forelæggende ret alle de oplysninger, den finder nyttige for at løse tvisten i hovedsagen [19].

76. Begrebet sagsøgtes fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001 er et selvstændigt EU-retligt begreb, som skal fortolkes ensartet. Efter fast retspraksis skal bestemmelserne i forordning nr. 44/2001 fortolkes selvstændigt ud fra forordningens mål og opbygning [20]. Det forholder sig f.eks. anderledes, når der udtrykkeligt henvises til national ret, eller når det fremgår af de berørte bestemmelser, at EU-lovgiver har ønsket at overlade dette spørgsmål til medlemsstaternes ret. Dette ses ikke med hensyn til begrebet sagsøgtes fremmøde som omhandlet i forordningens artikel 24.

19 — Dom af 28.2.1984, sag 294/82, Einberger, Sml. s. 1177, præmis 6, og af 16.7.1992, sag C-187/31, Belovo, Sml. I, s. 4937, præmis 13.

20 — Zuid-chemie-dommen, s. 6917, præmis 17, samt dom af 2.10.2008, sag C-372/07, Hassett og Doherty, Sml. I, s. 7403, præmis 17, og af 23.4.2009, sag C-167/08, Draka NK Cables m.fl., Sml. I, s. 3477, præmis 19.

77. Af det selvstændige begreb sagsøgtes fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001 fremgår således de EU-retlige mindstekrav, som medlemsstaterne skal overholde [21]. Dette betyder imidlertid ikke, at den nationale processuelle ret fuldstændig udelukkes. Denne finder snarere anvendelse som supplement [22].

78. I en sag som den foreliggende opstår spørgsmålet, om det er foreneligt med de EU-retlige mindstekrav også at antage, at der er tale om sagsøgtes fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001 i forbindelse med fremmøde af en procesværge, der er blevet beskikket for en sagsøgt forbruger uden dennes samtykke og vidende.

79. I dommen i sagen Hendrikman og Feyen [23] fastslog Domstolen, at fremmøde af en procesværge uden fuldmagt fra sagsøgte ikke kan fortolkes som sagsøgtes fremmøde i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 27, nr. 2), i Bruxelles I-konventionen, hvilken bestemmelse efterfulgtes af artikel 34, nr. 2), i forordning nr. 44/2001 [24].

80. Under hensyn til denne retspraksis mener jeg, at begrebet sagsøgtes fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes således, at en procesværge, der er blevet beskikket for en sagsøgt forbruger uden dennes samtykke og vidende, ikke kan give møde i hans navn. I den foreliggende sag drejer det sig ganske vist om en af retten beskikket procesværge og ikke om en advokat uden fuldmagt som i sagen Hendrikman og Feyen. Der er endvidere i den foreliggende sag tale om fortolkningen af artikel 24 i forordning nr. 44/2001, som finder anvendelse i det første søgsmål, og ikke om forordningens artikel 34, nr. 2), som finder anvendelse i forbindelse med en fuldbyrdelsessag. Det forekommer mig imidlertid, at denne retspraksis' eksistensberettigelse kan overføres til en sag som den foreliggende.

21 — Dom af 24.6.1981, sag 150/80, Elefanten Schuh, Sml. s. 1671, præmis 16. I samme retning jf. ligeledes R. Geimer, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 24, nr. 30).

22 — A.L. Calvo Caravaca og J. Gonzalez i U. Mangus og P. Mankowski: *Brussels I Regulation*, Sellier, 2007, art. 24, nr. 10), J. Kropholler: *Europäisches Zivilprozessrecht*, Verlag Recht und Wirtschaft, 8. udg., 2005, art. 24, nr. 7). Efter min opfattelse taler betragtningerne på s. 38 i Jenard-rapporten (nævnt ovenfor i fodnote 14) heller ikke imod denne påstand, hvorefter spørgsmålet om fortolkning af begrebet fremmøde reguleres af national ret. Dette kan efter min mening ikke forstås således, at spørgsmålet, om der foreligger fremmøde, alene reguleres af national ret. Dette må snarere forstås således, at EU-retten fastsætter betingelserne med hensyn til begrebet fremmøde, som imidlertid kan suppleres af de tilsvarende nationale processuelle regler.

23 — Dom af 10.10.1996, sag C-78/95, Sml. I, s. 4943.

24 — Ibidem, præmis 18. I denne forbindelse skal jeg ikke undlade at henlede opmærksomheden på dommen i sagen ČPP Vienna Insurance Group, nævnt ovenfor i fodnote 15, præmis 33. Ifølge denne dom skal en national ret ganske vist ikke efterprøve ex officio, om en sagsøgt, som er den svageste part som omhandlet i kapitel II, afdeling 3-5 i forordning nr. 44/2001, er i stand til fuldt ud at anerkende virkningerne af sit forsvar i sagen. Det er imidlertid tilladt for den nationale ret at sikre en øget beskyttelse af den part, der anses som den svageste, under overholdelse af det i disse bestemmelser udtrykte formål, og at sikre sig, at den part, hvis sag er anlagt ved den under disse omstændigheder, har fuldt kendskab til følgerne af sit fremmøde.

81. Et vigtigt formål med forordning nr. 44/2001 er nemlig beskyttelsen af sagsøgtes ret til forsvar [25], som er primærretligt forankret i chartrets artikel 47, stk. 2. Efter min mening kan dette formål ikke forenes med den omstændighed, at i en sag som den foreliggende tilregnes fremmødet af en procesværge, som er blevet beskikket uden sagsøgtes samtykke og vidende, sidstnævnte. I en sådan situation kan sagsøgte for det første nemlig ikke træffe en beslutning med kendskab til de faktiske omstændigheder hvad angår sagens tilrettelæggelse. For det andet råder en procesværge, som ikke har kontakt med sagsøgte, normalt ikke over de nødvendige oplysninger til at kunne fastslå, om et fremmøde som omhandlet i forordningens artikel 24 kan være i sagsøgtes interesse. For det tredje kan denne mangel på oplysninger gøre det vanskeligere for procesværgen at bestride den pågældende rets kompetence.

82. Der skal endvidere tages hensyn til, at artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001 skal beskytte forbrugeren mod, at en sag mod ham kan anlægges ved andre retter end retterne i hans medlemsstat. Såfremt en forbruger tilregnes fremmødet af en procesværge, der er blevet beskikket uden hans samtykke og vidende, og kompetencen for den ret, som har beskikket procesværgen, begrundes på denne måde, risikerer man at afsvække den tilsigtede virkning af forordningens artikel 16, stk. 2.

83. Der skal desuden tages hensyn til, at et fremmøde som omhandlet i artikel 24 i forordning nr. 44/2001 afgør værnetinget og dermed ligeledes lex fori, hvilket kan have vigtige følger for tvistens udgang.

84. Af de nævnte årsager kan en procesværges fremmøde uden sagsøgtes samtykke og vidende principielt ikke i henhold til forordningens artikel 24, tilregnes sidstnævnte som eget fremmøde.

iii) Konklusion

85. Som konklusion skal det fastslås, at forordningens artikel 24 ganske vist finder anvendelse på forbrugeraftaler, at fremmødet af en procesværge, som er blevet beskikket for en anklaget forbruger uden dennes samtykke og vidende, imidlertid ikke kan tilregnes sidstnævnte som fremmøde i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 24 i forordning nr. 44/2001. Den forelæggende ret

25 — Dommen i sagen Hendrikman og Feyen, nævnt ovenfor i fodnote 23, præmis 18.

kan følgelig ikke støtte sig på denne bestemmelse for at begrunde sin kompetence [26].

b) Om en international værnetingsaftale i henhold til forordningens artikel 17, nr. 3)

86. Som det fremgår af det fjerde præjudicielle spørgsmål, ønsker den forelæggende ret endvidere oplyst, om dens internationale kompetence kan støttes på en international værnetingsaftale som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001, i en sag som den foreliggende.

87. Ifølge den forelæggende rets oplysninger er der i den foreliggende sag tale om en forbrugeraftale som omhandlet i artikel 15, stk. 1, litra c), i forordning nr. 44/2001, således at de særlige bestemmelser i kapitel II, afdeling 4, i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse. Ifølge forordningens artikel 16, stk. 2, kan der principielt kun anlægges sag mod en forbruger ved retterne i den medlemsstat, hvor han har sin bopæl. En anden ret kan imidlertid aftales på de betingelser, der er fastsat i forordningens artikel 17. I medfør af artikel 17, nr. 3), kan en forbruger og hans medkontrahent aftale, at retterne i den medlemsstat, hvor de på tidspunktet for indgåelsen af aftalen havde deres bopæl eller sædvanlige opholdssted, er kompetente, medmindre en sådan aftale ikke er tilladt efter lovgivningen i den pågældende medlemsstat.

i) Anvendelsesområdet for artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001

88. I en sag som den foreliggende opstår spørgsmålet, om artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 ligeledes finder anvendelse, når sagsøgte i hovedsagen på tidspunktet for indledningen af søgsmålet eventuelt ikke længere havde bopæl på en medlemsstats område.

89. Dette spørgsmål må besvares bekræftende.

26 — Med henblik på den foreliggende sag er det derfor ligeledes af sekundær betydning, om forordningens artikel 24 kan anvendes, når sagsøgte ikke har bopæl i en medlemsstat. Om dette spørgsmål jf. R. Geimer, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 24, nr. 22)-25), samt A.L. Calvo Caravaca og J. Carrascosa Gonzalez, nævnt ovenfor i fodnote 22, art. 24, nr. 28), ff.

90. For anvendeligheden af denne bestemmelse er det nemlig tilstrækkeligt, at begge parter har bopæl på den pågældende medlemsstats område på tidspunktet for indgåelsen af aftalen [27]. En sådan fortolkning er i overensstemmelse med formålet med denne bestemmelse, som består i at beskytte forbrugerens medkontrahent [28]. Dette formål kan kun opfyldes effektivt, hvis aftalen ikke berøres af en efterfølgende ændring af bopæl, og ændringen ikke sker til en tredjestat [29].

ii) Forbrugerens og hans medkontrahents bopæl i samme medlemsstat

91. Ifølge oplysninger fra den forelæggende ret havde sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen bopæl i Den Tjekkiske Republik på tidspunktet for aftalens indgåelse, således at den første betingelse i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 er opfyldt.

27 — I denne retning jf. ligeledes R. Geimer, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 17, nr. 10).

28 — Jf. s. 33 i Jenard-rapporten, nævnt ovenfor i fodnote 14, og R. Geimer, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 17, nr. 7).

29 — Forordningens artikel 4, hvorefter kompetencen for en medlemsstats retter afgøres af medlemsstatens egen lovgivning, når sagsøgte ikke har bopæl på en medlemsstats område, skal følgelig fortolkes således, at den kun finder anvendelse med forbehold af en aftale som omhandlet i forordningens artikel 17, nr. 3).

iii) Stiltiende aftale om de tjekkiske retters internationale kompetence

92. Den forelæggende ret spørger, om en værnetingsaftale om stedlig kompetence, som bestemmer, at den ret, i hvis retskreds sagsøgeren i hovedsagen havde sit hjemsted på tidspunktet for indledningen af søgsmålet, er kompetent i retstvister, kan være en værnetingsaftale om international kompetence som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001.

93. Den forelæggende ret skal indledningsvis efterprøve, om sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen har aftalt, at for tvister, som følger af låneaftalen, er de tjekkiske retter kompetente på internationalt plan. I mangel af regler herom i EU-retten tilkommer det den forelæggende ret inden for rammerne af anvendelsen af de nationale regler at efterprøve, om der af værnetingsaftalen om stedlig kompetence kan udledes en stiltiende aftale om international kompetence. Ifølge oplysninger fra den forelæggende ret synes dette at være muligt inden for rammerne af tjekkisk ret. To parter, som har bopæl i samme medlemsstat, kan nemlig normalt ved en aftale om, hvilken ret der konkret er kompetent i tvisten, bestemme

ikke alene, hvilken ret der er stedlig kompetent, men stiltiende, ligeledes de internationalt kompetente retter.

iv) Om aftalens gyldighed i henhold til national ret

95. Såfremt den forelæggende ret drager den konklusion, at sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen har indgået en værnetingsaftale, der tillægger de tjekkiske retter kompetence, skal den endvidere i henhold til artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 undersøge, om en sådan klausul er gyldig i henhold til tjekkisk ret.

94. Endvidere opstår spørgsmålet, om sådanne stiltiende aftaler som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 kan tages i betragtning. Dette spørgsmål må besvares bekræftende. Ordlyden af denne bestemmelse bestemmer ikke, at den begrænses til udtrykkeligt formulerede aftaler. En begrænsning af anvendelsesområdet for denne bestemmelse til udtrykkeligt formulerede aftaler ville i alt for høj grad indskrænke dens tilsigtede virkning. Som hovedregel finder forordningens artikel 17, nr. 3), anvendelse i tilfælde, hvor der ved aftalens indgåelse endnu ikke foreligger udenlandsk tilknytning, og denne først forekommer efterfølgende, når forbrugeren flytter sin bopæl til en anden medlemsstat. I en sådan udgangssituation finder aftaleparterne det normalt ikke nødvendigt at indgå en aftale om den internationale kompetence for retterne i den medlemsstat, hvor de begge har bopæl. En begrænsning til udtrykkeligt formulerede aftaler vil næppe være forenelig med formålet med denne bestemmelse, nemlig at beskytte forbrugerens medkontrahent mod overførsel af kompetence, som kan forekomme ved forbrugerens flytning fra en medlemsstat [30].

96. Den forelæggende ret ytrer tvivl om, hvorvidt en sådan aftale kan gøres gældende. Den har anført, at værnetingsklausulen om stedlig kompetence, hvorefter retten på sagsøgerens hjemsted skulle være kompetent, kan være urimelig som omhandlet i artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13, og derfor i medfør af dette direktivs artikel 6 ikke kan gøres gældende, idet sagsøgeren i hovedsagen på tidspunktet for aftalens indgåelse havde hjemsted i Prag, og sagsøgte i hovedsagen havde bopæl i Marienbad.

97. I denne forbindelse opstår først spørgsmålet, om og i hvilken udstrækning den stiltiende værnetingsaftale om international kompetence skal vurderes i henhold til kravene i direktiv 93/13. For det andet opstår spørgsmålet, om værnetingsaftalen om stedlig kompetence ligeledes kan have en virkning for den stiltiende værnetingsaftale om international

30 — Jf. s. 33 i Jenard-rapporten, nævnt ovenfor i fodnote 14.

kompetence. For det tredje undersøger jeg de kriterier, i henhold til hvilke den urimelige karakter af en værnetingsaftale om stedlig kompetence afgøres.

— Om undersøgelsen af en værnetingsaftale om international kompetence i henhold til direktiv 93/13

98. I henhold til artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 skal en værnetingsaftale om international kompetence være gyldig i henhold til national ret. I betragtning af, at medlemsstaterne i forbindelse med udarbejdelsen af deres nationale ret skal overholde de EU-retlige krav, skal navnlig kravene i direktiv 93/13 tages i betragtning [31]. De værnetingsaftaler om international kompetence, som henhører under dette direktivs anvendelsesområde, og som derfor anvendes på erhvervsdrivendes generelle betingelser, er principielt underlagt en vurdering af, om de er urimelige, i henhold til direktivets artikel 3, stk. 1, samt kravet om klarhed og forståelighed som omhandlet i dets artikel 5.

99. I forbindelse med vurderingen af, om en sådan klausul kan anses for urimelig, kan der ikke ses bort fra, at EU-lovgiver med vedtagelsen af artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 har ønsket at give en forbrugers medkontrahent mulighed for at forhindre en overførsel af international kompetence i tilfælde af forbrugerens flytning fra den fælles medlemsstat. I betragtning af denne vurdering fra lovgivers side kan en værnetingsklausul om international kompetence, som henhører under direktiv 93/13, ikke anses for urimelig som omhandlet i direktivets artikel 3, stk. 1, alene af den grund, at den bestemmer, at den internationale kompetence i tvister mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende tilkommer retterne i den medlemsstat, hvor de to parter havde bopæl på tidspunktet for aftalens indgåelse. Såfremt anvendelsen af forordningens artikel 17, nr. 3), skulle være begrænset til aftaler, som ikke er generelle betingelser som omhandlet i direktiv 93/13, vil den tilsigtede virkning af artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 være betydeligt indskrænket.

100. Samme konklusion gælder for kravene i artikel 5, første punktum, i direktiv 93/13 med hensyn til klarhed og forståelighed af

31 — I denne retning jf. J. Heinig: *Grenzen von Gerichtsstandsvereinbarungen im Europäischen Zivilprozessrecht*, Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft 2010, s. 337 ff., A. Staudinger i T. Rauscher, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 17, nr. 3) og 6), og P.A. Nielsen i U. Magnus og P. Mankowsky, nævnt ovenfor i fodnote 22, art. 17, nr. 4). Den modsatte opfattelse: R. Geimer, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 17, nr. 3), med en henvisning til princippet lex posterior. Dette princip kan imidlertid ikke begrunde, at direktiv 93/13 fuldstændig erstattes af forordning nr. 44/2001, idet forordningens artikel 17, nr. 3), udtrykkeligt fastsætter et forbehold for gyldighed i henhold til national ret.

en sådan værnetingsklausul om international kompetence, der er indgået stiltiende med indgåelsen af en værnetingsklausul om stedlig kompetence. Selv i en sådan kontekst skal der tages hensyn til lovgivers vurdering, sådan som den følger af artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001. En tilgang, som har til følge, at kravet om klarhed og forståelighed er til hinder for inddragelsen af en sådan værnetingsklausul om international kompetence, der er indgået stiltiende, vil i alt for høj grad indskrænke anvendelsesområdet for forordningens artikel 17, nr. 3) [32].

— Om indvirkningen på værnetingsaftalen om international kompetence af, at værnetingsaftalen om stedlig kompetence eventuelt ikke kan gøres gældende

101. Der opstår desuden i den foreliggende sag det spørgsmål, om det, såfremt værnetingsaftalen om stedlig kompetence i henhold til artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke kan gøres gældende, kan have indvirkning på den stiltiende værnetingsaftale om international kompetence, som var blevet indgået på samme tid.

102. I medfør af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 binder urimelige kontraktvilkår i en aftale, der af en erhvervsdrivende er indgået med en forbruger, ikke forbrugeren. Den øvrige aftale binder imidlertid fortsat den sidstnævnte, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår. Ifølge disse EU-retlige betingelser er det, når en værnetingsklausul om stedlig kompetence ikke er bindende, vigtigt at vide, om værnetingsaftalen om stedlig kompetence og den stiltiende værnetingsklausul om international kompetence, som er blevet indgået på samme tid, indholdsmæssigt skal anses for en enkelt klausul, eller om værnetingsklausulen om international kompetence stadig kan anses for at være en del af aftalen og således til trods for, at værnetingsklausulen om stedlig kompetence ikke kan gøres gældende, fortsat kan få virkning mellem forbrugeren og medkontrahenten.

103. Spørgsmålet om, hvorvidt en værnetingsklausul om stedlig kompetence og en stiltiende værnetingsklausul om international kompetence, der er indgået på samme tid, skal anses for en indholdsmæssig enhed, afhænger i sidste instans af parternes vilje. I mangel af tilsvarende EU-retlige bestemmelser skal den forelæggende ret tage stilling til denne vilje ved anvendelse af de berørte nationale regler. I den sammenhæng skal den forelæggende ret imidlertid tage hensyn til, at i en sag som den foreliggende er den omstændighed, at værnetingsklausulen om international kompetence navnlig er udledt af værnetingsklausulen om stedlig kompetence, ikke i

32 — I denne henseende kan der ligeledes henvises til de i punkt 94 i dette forslag til afgørelse nævnte grunde.

sig selv tilstrækkelig til, at de to klausuler kan anses for at være en enhed fra et indholdsmæssigt synspunkt. En stedlig og en international værnetingsklausul opfylder forskellige funktioner. En værnetingsklausul om international kompetence har ganske vist også den virkning at afgrænse de kompetente retter stedligt ud fra statsgrænserne. Som hovedregel forfølger parterne imidlertid også andre mål med en værnetingsklausul om international kompetence. Valget af internationalt kompetente retter har nemlig mange retlige og faktiske følger, som kan have indvirkning på behandlingen af tvisten og resultatet af processen. Hertil hører navnlig bestemmelsen af lex fori, de for værnetinget gældende lovvalgsregler og processproget [33].

104. Skulle den forelæggende ret på baggrund af ovenstående betragtninger drage den konklusion, at den stedlige og den internationale værnetingsaftale ikke udgør en enhed fra et indholdsmæssigt synspunkt ifølge parternes vilje, har den omstændighed, at værnetingsaftalen om stedlig kompetence ikke kan gøres gældende, ingen indvirkning på værnetingsklausulen om international kompetence [34].

— Må værnetingsaftalen om stedlig kompetence anses for urimelig?

105. Efter de ovenstående betragtninger har den eventuelt urimelige karakter af værnetingsaftalen om stedlig kompetence i en sag som den foreliggende ingen indvirkning på værnetingsaftalen om international kompetence. Dette kan imidlertid ikke være fuldstændig udelukket. Da det endvidere er nærliggende, at den forelæggende ret hvad angår stedlig kompetence vurderer, at værnetingsaftalen om stedlig kompetence må anses for urimelig, vil jeg i det følgende kort behandle spørgsmålet om vurderingen af, om en værnetingsaftale om stedlig kompetence må anses for urimelig.

33 — Vedrørende dette se Jens Heinig, nævnt ovenfor i fodnote 31, s. 62 og 69.

34 — Skulle den forelæggende ret derimod drage den konklusion, at den internationale og den stedlige værnetingsklausul udgør en enkelt klausul, kan denne klausul principielt ikke gøres gældende i henhold til artikel 6, første punktum, i direktiv 93/13. I så fald opstår spørgsmålet, om denne enkelte klausul kan reduceres og bevare sin gyldighed, således at det internationale element forbliver gyldigt. Principielt taler den omstændighed, at den erhvervsdrivende således ikke vil være tilstrækkeligt afskrækket fra at anvende urimelige vilkår, mod en gyldighedsbevarende reduktions forenelighed med direktivets artikel 6.

106. I medfør af artikel 3 i direktiv 93/13 skal et kontraktvilkår anses for urimeligt, hvis det til trods for kravet om god tro bevirker en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen til skade for forbrugeren. Denne bestemmelse indeholder således kun en abstrakt definition af, hvad der gør, at et kontraktvilkår, der ikke har været genstand for individuel forhandling, må anses for urimeligt [35]. Direktivets artikel 3, stk. 3, henviser i den forbindelse til et bilag, som indeholder en liste over de kontraktvilkår, der kan betegnes som urimelige. Punkt 1, litra q), i denne liste nævner kontraktvilkår, der har til formål eller virkning at ophæve eller indskrænke forbrugerens adgang til at rejse søgsmål eller benytte andre retsmidler, navnlig ved at pålægge forbrugeren et krav om udelukkende at lade eventuelle tvister afgøre ved voldgift, der ikke er omfattet af retlige bestemmelser, ved uretmæssigt at begrænse de bevismuligheder, som forbrugeren har til rådighed, eller ved at pålægge denne en bevisbyrde, der ifølge gældende ret ligger hos en anden aftalepart. Denne liste er imidlertid kun vejledende og ikke-udtømmende [36]. Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt et bestemt kontraktvilkår må anses for urimeligt, er det i artikel 4 i direktiv 93/13 anført, at afgørelsen heraf træffes under hensyn til, hvilken type varer eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved at tage hensyn til alle de omstændigheder, der forelå på tidspunktet for aftalens indgåelse. Der skal ligeledes tages hensyn til, hvilke konsekvenser nævnte kontraktvilkår kan have i henhold til de retsregler, der finder anvendelse på kontrakten, hvilket indebærer, at der må foretages en undersøgelse af den nationale retsorden [37].

107. På grundlag af de beskrevne EU-retlige rammer har Domstolen i forbindelse med anmodninger om præjudiciel afgørelse begrænset sig til at fortolke de generelle kriterier, der er anvendt af EU-lovgiver til at definere begrebet urimeligt kontraktvilkår. Det påhviler den nationale ret at afgøre, hvorvidt et kontraktvilkår er urimeligt under hensyn til disse kriterier. Som Domstolen gentagne gange har fastslået i sin nyere retspraksis, finder denne fordeling af opgaverne ligeledes anvendelse ved vurderingen af værnetingsklausuler om stedlig enekompetence [38].

108. Som det fremgår af Domstolens faste praksis, skal en national ret ved vurderingen af, hvorvidt værnetingsklausuler om stedlig

35 — Dom af 1.4.2004, sag C-237/02, Freiburger Kommunalbauten, Sml. I, s. 3403, præmis 19.

36 — Ibidem, præmis 20.

37 — Ibidem, præmis 21.

38 — Jf. dom af 4.6.2009, sag C-243/08, Pannon, Sml. I, s. 4713, præmis 42 ff., og af 9.11.2010, sag C-137/08, VB Pénzügyi Lízing, Sml. I, s. 10847, præmis 42 ff. I disse domme har Domstolen afveget fra sit standpunkt i dom af 27.6.2000, forenede sager C-240/98 - C-244/98, Océano Grupo Editorial og Salvat Editores, Sml. I, s. 4941, præmis 21 ff., hvorefter Domstolens endelige vurdering af en værnetingsklausul må være mulig, hvis det drejer sig om en klausul, som udelukkende er til fordel for den erhvervsdrivende og uden modydelse til forbrugeren, da den uafhængigt af kontraktype sætter spørgsmålstegn ved effektiviteten af den retsbeskyttelse, som direktiv 93/13 tildeler forbrugeren.

enekompetence er urimelige, tage hensyn til, at forbrugerens møde for retten kan medføre overdrevent høje udgifter, hvis den pågældende ret ligger langt væk fra forbrugerens bolig, og sagen vedrører et mindre beløb. Under disse omstændigheder kan en værnetingsklausul om stedlig enekompetence nemlig gøre det vanskeligere for forbrugeren at give møde for retten og tilmed bevirke, at han afstår fra ethvert søgsmål eller enhver varetagelse af sine interesser [39].

109. I en sag som den foreliggende er der ikke tale om et søgsmål vedrørende et mindre beløb, men om et søgsmål vedrørende et stort beløb, nemlig 4 383 584,60 CZK med tillæg af renter. Man kan derfor ikke alene af forholdet mellem søgsmålets beløb og de udgifter til at møde for retten, der opstår for forbrugeren på grund af værnetingsklausulen om stedlig kompetence, udlede, at retsmidler er udelukket.

110. I forbindelse med vurderingen af, hvorvidt en værnetingsklausul om stedlig kompetence som den i den foreliggende sag må anses for urimelig, skal den forelæggende ret tage hensyn til, at en sådan klausul gør det muligt for den erhvervsdrivende at samle alle retssager vedrørende hans erhvervsmæssige virksomhed ved en enkelt ret, som ikke er retten i den retskreds, hvor forbrugeren har bopæl. Selv om det i en sag som den foreliggende ikke medfører en faktisk udelukkelse af retsmidler, kan det dog vanskeliggøre forbrugerens fremmøde og øge hans omkostninger. Endvidere kan en sådan klausul gøre det lettere at tilrettelægge den erhvervsdrivendes fremmøde, og omkostningerne herved mindskes [40].

v) Konklusion

111. Som en foreløbig konklusion skal det for det første fastslås, at en aftale om værneting om international kompetence som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 ligeledes stiltiende kan følge af værnetingsaftaler om stedlig kompetence, for så vidt som dette er i overensstemmelse med parternes vilje, hvilket det påhviler den nationale ret at afgøre.

39 — Dommen i sagen Océano Grupo Editorial og Salvat Editores, nævnt ovenfor i fodnote 38, præmis 22, Pannondommen, nævnt ovenfor i fodnote 38, præmis 41, og dommen i sagen VB Pénzügyi Lízing, nævnt ovenfor i fodnote 38, præmis 54.

40 — Dommen i sagen Océano Groupo Editorial og Salvat Editores, nævnt ovenfor i fodnote 38, præmis 23, og i sagen VB Pénzügyi Lízing, nævnt ovenfor i fodnote 38, præmis 55.

112. For det andet har det forhold, at en værnetingsaftale om stedlig kompetence ikke kan gøres gældende på grund af, at den anses for urimelig som omhandlet i artikel 3, stk. 1, og artikel 6 i direktiv 93/13, kun indflydelse på gyldigheden af en værnetingsaftale om international kompetence, der stiltiende er blevet indgået på samme tid, hvis dette fremgår af parternes vilje, hvilket man generelt ikke kan antage.

c) Om hensyntagen til den stat, hvor forbrugeren har bopæl i henhold til artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001

113. For så vidt som den forelæggende ret ikke kan støtte sin internationale kompetence på en værnetingsaftale, der er indgået mellem sagsøgeren og sagsøgte i hovedsagen, skal den overholde betingelserne i artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001. Ifølge denne bestemmelse kan et søgsmål, der agtes rejst mod forbrugeren, kun anlægges ved retterne i den medlemsstat, på hvis område forbrugeren har bopæl. Heraf følger to krav for en national ret, det ene, der støtter dens kompetence, og det andet, der udelukker dens kompetence.

114. For det første fremgår det af ovennævnte bestemmelse, at en national ret er internationalt kompetent, når forbrugeren har bopæl i rettens medlemsstat. En national ret skal derfor først efterprøve, om sagsøgte har bopæl på dens medlemsstats område. Med henblik herpå skal retten i henhold til artikel 59, stk. 1, i forordning nr. 44/2001, anvende sin interne lovgivning.

115. I denne henseende opstår spørgsmålet, om det kan fremgå af omstændighederne ved aftalens indgåelse, og navnlig af den klausul, hvorved sagsøgte har forpligtet sig til at meddele sagsøgeren ændring af bolig, at parterne har aftalt, at boligen er sagsøgtes bolig på tidspunktet for aftalens indgåelse. I denne forbindelse skal det først fastslås, at i henhold til forordningens artikel 59, stk. 1, træffes afgørelsen om sagsøgtes bolig i henhold til national ret, og at afgørelsen principielt skal træffes af den forelæggende ret under anvendelse af national ret. I sin forelæggelsesafgørelse har den forelæggende ret fastslået, at sagsøgte i hovedsagen ikke havde bopæl på Den Tjekkiske Republiks område. En tilgang, der består i af en forpligtelse til at meddele en ændring af bolig at udlede en aftale om ændring af bolig, finder jeg under alle omstændigheder vanskelig at forene med kravene i EU-retten. For så vidt som det drejer sig om en klausul, som henhører under direktiv 93/13, kan en sådan tilgang navnlig

ikke være forenelig med kravene om klarhed og forståelighed som omhandlet i artikel 5 i direktiv 93/13.

116. For det andet fremgår det af artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001, at retten i en medlemsstat ikke er internationalt kompetent, såfremt forbrugeren har bopæl i en anden medlemsstat. Den forelæggende ret skal derfor endvidere efterprøve, om sagsøgte i hovedsagen har bopæl i en anden medlemsstat.

117. I forbindelse med denne undersøgelse skal retten anvende den pågældende medlemsstats ret i henhold til forordningens artikel 59, stk. 2.

118. Det fremgår af forordningens artikel 26, stk. 1, at den forelæggende ret skal foretage undersøgelsen ex officio. Denne bestemmelse fastsætter kun en forpligtelse til en ex officio undersøgelse i tilfælde af, at sagsøgte har bopæl på en medlemsstats område. Formålet med at beskytte denne bestemmelse kræver imidlertid, at der antages en sådan forpligtelse, så længe den forelæggende ret ikke er overbevist om, at sagsøgte ikke har bopæl i en anden medlemsstat.

119. Forordningen indeholder ikke andre udtrykkelige krav vedrørende gennemførelsen af undersøgelsen. Det tilkommer derfor den forelæggende ret i henhold til gældende national ret at besvare spørgsmålet om, hvorvidt man ex officio skal fastslå de vigtigste faktiske omstændigheder i denne henseende, om man kan lette sagsøgerens bevisbyrde med hensyn til, om sagsøgte ikke har bopæl i en medlemsstat, og hvornår bevisniveauet er nået, til at den forelæggende ret kan anse det for påvist, at forbrugeren ikke har bopæl i en anden medlemsstat [41].

120. Ved anvendelsen af national ret skal den forelæggende ret imidlertid sikre sig, at artikel 16, stk. 2, i forordning nr. 44/2001 har den nødvendige effektivitet. I denne sammenhæng skal der navnlig tages hensyn til formålet med denne bestemmelse, nemlig at beskytte en forbruger mod forpligtelsen til at give møde for en ret i en anden medlemsstat end den, hvori han har bopæl. Man skal endvidere huske på, at i en sag som den foreliggende har sagsøgte ikke givet procesværgen fuldmagt, og denne får heller ikke oplysninger

41 — I. Queirolo i U. Mangus og P. Mankowsky, nævnt ovenfor i fodnote 22, samt P. Mankowsky i T. Rauscher, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 26, nr. 5).

fra sagsøgte. I et sådant tilfælde er den nationale ret ikke bundet af sagsøgerens oplysninger. Den kan ikke uden at undersøge dem overtage oplysningerne i stævningen og må forholde sig til tvivl vedrørende sin internationale kompetence [42].

121. Såfremt den forelæggende ret ikke med den af gældende national processuel rets krævede sikkerhed kan antage, at en forbruger ikke har bopæl i en anden medlemsstat, skal den ex officio erklære sig inkompetent i henhold til artikel 26, stk. 1, i forordning nr. 44/2001. Dette gælder ligeledes, når retten har beskikket en procesværge for sagsøgte i henhold til en bestemmelse som § 29, stk. 3, i OSŘ.

d) Om artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 44/2001

122. Såfremt retten er overbevist om, at sagsøgte i hovedsagen hverken har bopæl i Den Tjekkiske Republik eller i en anden medlemsstat, opstår spørgsmålet om, efter hvilke kriterier international kompetence reguleres i et sådant tilfælde.

123. De lege ferenda fremstår forskellige muligheder i denne sammenhæng. Man kunne i stedet for bopæl tænke sig sagsøgtes sædvanlige opholdssted eller kompetence på grundlag af forum necessitatis til retterne i den berørte medlemsstat [43]. De lege lata forekommer et sådant tilfælde mig imidlertid at være omhandlet i artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 44/2001. I henhold til denne bestemmelse reguleres en rets internationale kompetence i en sag, hvor sagsøgte ikke har bopæl på en medlemsstats område, af sin egen lovgivning.

124. Såfremt artikel 4 i forordning nr. 44/2001 finder anvendelse, er det således foreneligt med forordningens kompetenceregler, at den forelæggende ret for sagsøgte beskikker en procesværge i henhold til en bestemmelse som § 29, stk. 3, i OSŘ, og at den erklærer sig kompetent i henhold til national ret.

3. Konklusion

125. I en sag som den foreliggende er videreførelsen af sagen mod sagsøgte forenelig med kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001, når den forelæggende ret er kompetent enten

42 — P. Mankowsky i T. Rauscher, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 26, nr. 6).

43 — Om de mulige tilgange se A. Staudinger i T. Rauscher, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 59, nr. 8), og J. Kropholler, nævnt ovenfor i fodnote 18, art. 59, nr. 9).

på grundlag af en værnetingsaftale om international kompetence som omhandlet i forordningens artikel 17, nr. 3), eller i henhold til sin egen lovgivning i henhold til forordningens artikel 4. Anvendelsen af forordningens artikel 4 indebærer, at den forelæggende ret gennem en undersøgelse, som den skal foretage ex officio i henhold til forordningens artikel 26, stk. 1, er blevet overbevist om, at sagsøgte hverken har bopæl i sin egen medlemsstat eller i en anden medlemsstat.

C — *Overholdelse af sagsøgtes ret til forsvar*

126. I forbindelse med anvendelsen af en national regel som § 29, stk. 3, i OSŘ, skal der foruden kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001 tages hensyn til sagsøgtes ret til forsvar. I den forbindelse skal der sondres mellem to situationer.

127. I den første situation er retten i forbindelse med undersøgelsen af sin kompetence ikke blevet overbevist om, at sagsøgte ikke har bopæl i en anden medlemsstat. Dette er tilfældet i en sag som den foreliggende, når retten begrunder sin internationale kompetence på en aftale som omhandlet i artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001, uden at efterprøve, hvor sagsøgte har bopæl. I denne situation skal den forelæggende ret tage hensyn til forordningens artikel 26, stk. 2. I henhold til denne bestemmelse skal retten udsætte sagen, indtil det er fastslået, at sagsøgte har haft mulighed for at modtage stævningen i så god tid, at han har kunnet varetage sine interesser under sagen, eller at alle hertil fornødne foranstaltninger har været truffet. Forordningens artikel 26, stk. 2, finder kun anvendelse, når sagsøgte har bopæl på en medlemsstats område. Af de allerede nævnte grunde [44] skal denne bestemmelse imidlertid i betragtning af sit beskyttelsesformål fortolkes således, at den forelæggende ret skal tage hensyn til dens krav, indtil den er overbevist om, at sagsøgte ikke har bopæl i en anden medlemsstat.

128. I henhold til artikel 26, stk. 2, i forordning nr. 44/2001 kan retten videreføre sagen, hvis sagsøgte har modtaget stævningen i så god tid, at han kan varetage sine interesser under sagen. Denne bestemmelse har til formål at give sagsøgte mulighed for et effektivt forsvar.

44 — Jf. punkt 118 i dette forslag til afgørelse.

129. Forkyndelsen af en stævning for en procesværge, som er blevet beskikket af en ret uden sagsøgtes samtykke og vidende, overholder i princippet ikke disse betingelser [45]. Af de ovennævnte grunde [46] er sagsøgtes effektive forsvar generelt ikke sikret i en sådan situation.

130. I medfør af artikel 26, stk. 2, i forordning nr. 44/2001 kan den forelæggende ret ligeledes videreføre sagen, når der er truffet alle de fornødne foranstaltninger for at give sagsøgte mulighed for at varetage sine interesser. Det er følgelig ikke obligatorisk, at sagsøgte faktisk har modtaget stævningen på en sådan måde, at han har mulighed for effektivt at varetage sine interesser. Forordningens artikel 26, stk. 2, er således principielt ikke til hinder for en national bestemmelse som § 29, stk. 3, i OSŘ om beskikkelse af en procesværge for en sagsøgt, hvis adresse er ukendt. Den forelæggende ret skal imidlertid sikre sig, at der først er gennemført alle de af princippet om påpasselighed og god tro krævede undersøgelser for at finde sagsøgte [47]. I den forbindelse anvendes tilsvarende krav som dem, der i forordningens artikel 16, stk. 2, stilles til undersøgelsen af spørgsmålet, om sagsøgte har bopæl i en anden medlemsstat. Jeg henviser følgelig her til betragtningerne i punkt 116 ff. i dette forslag til afgørelse, navnlig til punkt 120.

131. En sådan fortolkning af artikel 26, stk. 2, i forordning nr. 44/2001 er ligeledes forenelig med sagsøgtes primærretlige i chartrets artikel 47, stk. 2, forankrede ret til forsvar. Forkyndelsen af en stævning for en procesværge, der er beskikket uden sagsøgtes samtykke og vidende, berører ganske vist sagsøgtes i chartrets artikel 47, stk. 2, anerkendte ret til forsvar. Dette indgreb er imidlertid berettiget med henblik på en sagsøgers ret til effektiv retsbeskyttelse som sikret i chartrets artikel 47, stk. 1 [48]. Såfremt en sagsøger ikke kunne indlede et søgsmål mod en sagsøgt, som man ikke har kunnet nå til trods for alle de undersøgelser, som påpasselighed og god tro kræver gennemført, risikerer sagsøgerens ret til effektiv retsbeskyttelse at være fuldstændig

45 — Ifølge Jenard-rapporten, nævnt ovenfor i fodnote 14, s. 40, kræves det, at stævningen er nået frem til den udeblevne part personligt eller til hans bopæl. Det kræves derimod ikke, at sagsøgte også faktisk har fået kendskab til stævningen i så god tid.

46 — Jf. punkt 81 i dette forslag til afgørelse.

47 — Jf. s. 40 i Jenard-rapporten, nævnt ovenfor i fodnote 14.

48 — Om betingelserne for et sådant indgrebs berettigelse jf. chartrets artikel 52, stk. 1, samt dom af 2.4.2009, sag C-394/07, Gambazzi, Sml. I, s. 2563, præmis 28 ff.

udhulet. Dette kunne desuden misbruges i den forstand, at en person, som ville unddrage sig et søgsmål, forsætligt forlod sin bolig eller regelmæssigt ændrede den [49].

132. I en anden situation finder forordningens artikel 26, stk. 2, derimod ikke umiddelbar anvendelse. Dette er tilfældet, når den forelæggende ret ikke støtter sin kompetence på en værnetingsaftale om international kompetence i henhold til artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001, men på sin egen ret i henhold til forordningens artikel 4. Forordningens artikel 4 indebærer, at sagsøgte ikke har bopæl på en medlemsstats område. Forordningens artikel 26, stk. 2, finder efter ordlyden kun anvendelse, hvis sagsøgte har bopæl på en medlemsstats område. I den forbindelse opstår spørgsmålet, om forordningens artikel 26, stk. 2, skal anvendes analogt i overensstemmelse med den i chartrets artikel 47, stk. 2, sikrede ret til forsvar, eller om chartrets artikel 47, stk. 2, skal anvendes umiddelbart [50].

133. Med henblik på den foreliggende sag er det imidlertid ikke nødvendigt at uddybe disse spørgsmål. Artikel 4 i forordning nr. 44/2001 finder nemlig kun anvendelse, hvis den forelæggende ret først er blevet overbevist om, at artikel 16, stk. 2, ikke er til hinder herfor. I denne sammenhæng skal den forelæggende ret foretage den undersøgelse, der er beskrevet i punkt 116 ff. i dette forslag til afgørelse, navnlig i punkt 120. Denne undersøgelse stiller tilsvarende krav som forordningens artikel 26, stk. 2, og chartrets artikel 47, stk. 2. Den forelæggende ret har derfor allerede opfyldt kravene i disse bestemmelser i forbindelse med fastlæggelsen af bopælen.

49 — I. Queirolo i U. Magnus og P. Mankowski, nævnt ovenfor i fodnote 22, art. 26, nr. 20).

50 — Anvendelsesområdet for EU's grundlæggende rettigheder bør åbnes i en sag som den foreliggende, hvor en statsborger fra en anden medlemsstat har udøvet retten til fri bevægelighed, som han er blevet tillagt. Chartrets artikel 51, stk. 1, hvorefter kun Den Europæiske Unions organer og medlemsstaterne er bundet af de grundlæggende rettigheder, kan heller ikke være til hinder for anvendelse af chartrets artikel 47, stk. 2. I den foreliggende sag er der faktisk tale om retten til, at retfærdigheden sker fyldest, og således om forholdet mellem en borger og en medlemsstats domstole.

## VII — Forslag til afgørelse

134. På grundlag af ovenstående betragtninger foreslår jeg Domstolen at besvare de præjudicielle spørgsmål således:

»1) Anvendelsen af kompetencereglerne i Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område forudsætter, at der foreligger en situation, hvor den nationale ret kan rejse spørgsmål vedrørende sin internationale kompetence. En sådan situation foreligger i en sag som den foreliggende, hvor der for en ret i en medlemsstat er indbragt et søgsmål mod en statsborger i en anden medlemsstat, som tidligere var bosat i rettens medlemsstat, men hvis aktuelle adresse er ukendt af medlemsstatens ret.

2) Forordning nr. 44/2001 er i princippet ikke til hinder for anvendelsen af en national regel som § 29, stk. 3, i Občanský soudní rád, som fastsætter muligheden for at beskikke en procesværge for en sagsøgt, hvis adresse er ukendt. I forbindelse med dens anvendelse skal de EU-retlige krav, som navnlig følger af kompetencereglerne i forordning nr. 44/2001 og retten til sagsøgtes forsvar, imidlertid overholdes.

3) Artikel 24 i forordning nr. 44/2001 skal fortolkes således, at den finder anvendelse på forbrugeraftaler som omhandlet i forordningens kapitel II, afdeling 4. Fremmødet af en procesværge, der er blevet beskikket uden sagsøgtes samtykke og vidende, udgør imidlertid ikke sagsøgtes fremmøde som omhandlet i denne bestemmelse og kan således ikke begrunde kompetencen for den ret, for hvilken procesværgen giver møde.

4) For så vidt som en værnetingsaftale om en rets stedlige kompetence ligeledes viser parternes vilje til at indgå en stiltiende værnetingsaftale om international kompetence for retterne i den berørte medlemsstat, kan en sådan stiltiende aftale begrunde en international kompetence for en ret i den pågældende medlemsstat i henhold til artikel 17, nr. 3), i forordning nr. 44/2001. Den omstændighed, at en værnetingsaftale om stedlig kompetence ikke kan gøres gældende på grund af, at den må anses for urimelig i henhold til artikel 3, stk. 1, og artikel 6 i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler, har generelt ingen indvirkning på værnetingsaftalen om international kompetence, medmindre parterne træffer anden aftale.«